

Ilgospējas sertifikācija - vērtības ķēdes transformācijā līdzās pastāv vairākas dabas vērtības, lai panāktu vienotu, bet diferencētu atbildību.

Avots: Latvijas Mežu sertifikācijas padome

Ilgospējas sertifikācijas naratīvi (vēstījumi) ir daudzveidīgi un veicina daudzpusīgus diskursus par cilvēka un dabas vērtību sistēmām. Sertifikācija veido vērtības cilvēka un dabas saskarē, ietverot instrumentālās, attiecību un iekšējās vērtības. Ilgtspējas sertifikācijas debates ietver četras vērtību sistēmas:

1. Ekonomiskas, instrumentālas vērtības;
2. Sociālas, attiecību vērtības;
3. Daudzveidīgas cilvēka un dabas mijiedarbības vērtības;
4. Globālas dabas un kopīgo vērtību ilgtspējības vērtības.

Neraugoties uz bagātīgajiem izklāstiem par tēmu, joprojām pastāv jautājumi par efektivitāti un iekļautību. Sertifikācijas shēmu efektivitāte ir atkarīga no pretstatiem un pozitīva ietekme rodas, ja piegādes ķēdēs tiek ievērota t.s. iekļaujošā pieeja. Atbildība ainavas līmenī atbilst kopējiem, bet diferencētiem atbildības mērķiem. Tālāk aplūkosim daudzdisciplīnu rakstu avotos stāstīto par dabas vērtību sistēmām, izceļot stāstījuma nepilnības par ilgtspējības sertifikācijas paredzēto ietekmi un sniedzot t.s. "politikas ieteikumus."

Ievads

Pašreizējie viedokļi par sertifikācijas sistēmu lomu un nozīmi vides ilgtspējas jautājumu risināšanā dabas vērtību saskarē ir ļoti atšķirīgi. Daļēji reaģējot uz savstarpēji saistītajām bioloģiskās daudzveidības samazināšanās un klimata pārmaiņu problēmām, ilgtspējas sertifikācija ir brīvprātīgs un/vai obligāts instruments produktu un pakalpojumu tirdzniecības regulēšanai. Tā savieno ekoloģisko aspektu, kas saistīts ar cilvēka pēdas nospiedumu, ar sociālajiem aspektiem, kas saistīti ar izmaksu un ieguvumu sadali vērtību ķēdēs. Ja ilgtspējības sertifikācijas ietvaros notiek vērtību

ķēžu pārstrukturēšana, šajā procesā ir dažādas ieinteresētās puses. Šīm galvenajām dalībnieku grupām - ražotājiem, tirgotājiem/pārstrādātājiem, pārveidotājiem, regulatoriem, mazumtirgotājiem un patērētājiem - ir dažāda veida motivācija un sociālā un vides aspekta internalizācijas līmeņi attiecībā uz ilgtspējību. To vērtību sistēmas mijiedarbojas.

Ir četras literatūrā aplūkoto jautājumu un stāstījumu jomas par ilgtspējas sertifikāciju - *CBDR = kopējā, bet diferencētā atbildība.

Sertifikācijas sistēmas atspoguļo, veido un pārstrukturē vērtības cilvēka un dabas saskarē, apvienojot uz cilvēku un labumu orientētas instrumentālās (uz mērķi orientētas), divpusējas attiecību (uz harmoniju orientētas) un labai piemītošās (uz tiesībām pastāvēt) vērtības. Neraugoties uz ilgtspējas sertifikācijas nepārtraukto izaugsmi un tās dalībniekiem piemītošo vērtību dinamiku, shēmas īstenošana saskaras ar grūtībām, ko rada atšķirības starp valstīm un to iekšienē, publisko un privāto dalībnieku stratēģiskās izvēles un konkurences vide. Lai piedāvātu risinājumus planētas sistēmas robežās, ir nepieciešams taisnīgs atbildības sadalījums par ekoloģisko un sociālo pēdu (ietekmi). Turklāt ilgtspējas sertifikācijai ir būtiska nozīme mūsdienu vērtību ķēdēs, jo tā savieno dažādas pamatā esošās sociālās un vides vērtību sistēmas ar lēmumiem, kas ietekmē cilvēku un dabas attiecības. Tomēr tās darbības laikā sertifikācija var novelt vainu par problēmu esamību uz nesertificētām struktūrām, nevis efektīvi mazināt sociālās un ekoloģiskās problēmas.

Piemēram: sabiedriskajās debatēs par eļļas palmu ražošanas paplašināšanu tropisko mežu zonās patērētāju, galvenokārt Eiropā un Ziemeļamerikā, uztveramās dabas instrumentālās un relatīvās vērtības mijiedarbojas ar vērtībām ražotājvalstīs, piesaucot vairākas morāles dimensijas. Turpretī uz mērķi un harmoniju orientētas uzņēmējdarbības orientācijas var pastāvēt vienlaikus, kā tas dokumentēts attiecībā uz kafiju.

Pastāv četras vērtību sistēmas, kas ir diskusiju par ilgtspējas sertifikāciju pamatā:

1. Tirgus darījumu ekonomiskā vērtība, kuros iesaistīti sertificēti produkti, norāda uz ilgtspējas sertifikācijas instrumentālajām vērtībām;

2. Ilgtspējības sertifikācijā iesaistīto daudzu ieinteresēto pušu sociālās vērtības, altruistiskas uzvedības un morāles dimensijas norāda uz attiecību vērtībām;
3. Ilgtspējības sertifikācija ietver vairākas vērtību sistēmas, iekļaujot dzīvības vērtību un cilvēka un dabas mijiedarbību, vienlaikus apspriežot varas struktūru un publiskās un privātās partnerības sabiedriskās saites, kas nosaka tās pārvaldību;
4. Ilgtspējības sertifikācija kalpo kā instruments globālo ilgtspējības mērķu sasniegšanai, atspoguļojot dabas un *kopīgo* vērtību sistēmu pastāvēšanu.

Šajā rakstā cenšamies sniegt pārskats par jaunākajiem informācijas materiāliem, kuros aplūkoti daudzdisciplīnu naratīvi (vēstījumi) par dabas vērtību sistēmām, un analizēts, kā katrs no šiem naratīviem uzrāda trūkumus, lai sasniegtu paredzēto sertifikācijas ietekmi.

Neraugoties uz šo vēstījumu bagātību, kā minēts iepriekš, efektivitātes un iekļautības jautājumi joprojām nav atrisināti:

Pirmkārt, uzsvars uz *sertifikācijas efektivitāti* bieži vien tiek likts uz *instrumentālu* perspektīvu, nevis uz *attiecību un iekšēju* perspektīvu, kas ir jārisina preču vērtību ķēdēs un to ietvaros.

Otrkārt, sertifikācijas iniciatīvas var radīt neparedzētus rezultātus, ja atsevišķas piegādes ķēdes ievēro ilgtspējības principus, bet nesaņem atzinību vai sertifikāciju.

Turklāt mazie ražotāji, kuri brīvprātīgi pieņem ierobežojumus, kas pārsniedz oficiālos standartus, netiek pienācīgi atalgoti. Tāpēc tālāk mēs uzsvaram formālo ietekmes novērtējumu leģitimitātes/tiesiskuma nozīmi, jo īpaši attiecībā uz standartu stingrības izmaiņām un izmantotajiem pretpasākumiem. Runājot par iekļaušanu, mēs uzsvaram, ka ilgtspējības sertifikācijas naratīvos ir jāiekļauj augsta līmeņa vērtība - kopīga, bet diferencēta atbildība (CBDR) par globālo kopumu, kas apstiprināta 1992. gada Riodežaneiro konvencijās. To ilustrē nesen publicētās Eiropas Savienības politikas, kas attiecas uz produktu, kuri nav saistīti ar atmežošanu (EUDR), gadījuma izpēti.

Ilgospējas sertifikācija tirgus darījumu ekonomikā

Uzticības atjaunošana un aptaujas par taustāmiem rezultātiem uz vietas

Debates par sociālajām vai vides problēmām, kas saistītas ar preču ražošanu, bieži sākas ar pretstatītiem piemēriem - pretinieku piedāvātajiem sliktākajiem scenārijiem pret labākajiem, ko atbalsta to atbalstītāji.

Vērtību ķēžu struktūra ir atšķirīga tādām precēm kā kafija, kakao, tēja, eļļas palmas, kaučuks un kokmateriāli; tomēr visās ķēdēs galalietotāju bažu maiņa un uzticības zudums ir izraisījis sertifikācijas reakciju, kas tikai pakāpeniski ir kļuvusi saistīta. Patērētāju boikota draudi ir motivējuši privātā sektora dalībniekus, bieži vien dialogā ar vides un sociālajām nevalstiskajām organizācijām, apņemties ievērot brīvprātīgus standartus, kas pārsniedz juridiskās prasības, lai atjaunotu uzticību.

No uzņēmumu un globālās nozares perspektīvas raugoties, uzņēmumi novērtē ātru un efektīvu reakciju uz sabiedrības bažām, profilējot savus ilgspējības centienus un praksi. Lai gan ilgspējas sertifikācijas pieņemšana un augstākās kvalitātes produktu ar ilgspējas marķējumu iegāde ir pašregulējoši un brīvprātīgi lēmumi, ko pieņem dažādi vērtību ķēdes dalībnieki, trešās puses pārbaudītas shēmas nodrošina mehānismu, ar kura palīdzību pilsoniskās sabiedrības organizācijas var nodrošināt, ka uzņēmumi ievēro standartus, ko tie deklarē, izmantojot boikota draudus.

Vērtības ķēžu uzlabošana

Vērtības ķēdēs *izejvielas* var pārtapt par *šķirotu precī*, tikt tālāk pārveidotas par *zīmolu produktiem*, kalpot par izejvielām dažādu *pakalpojumu sniegšanai* un galu galā veicināt kopējo *pieredzi*. Katrā šī pievienotās vērtības procesa posmā tiek ieguldīts darbaspēks, samazinās materiālu bāze un pieaug produkta vienības cena. Vērtības ķēdes uzlabošana no preces, kas atbilst obligātajiem kvalitātes pamatstandartiem, līdz zīmola produktam ar papildu prasībām par atbilstību ilgspējības standartiem ir saistīta ar papildu pūlēm un izmaksām, bet patērētājus piesaista citām vērtību kategorijām. Tādējādi vērtību ķēdes maina vērtības gan skaitliski, gan kvalitatīvi. Tomēr "zaļmazgāšanas" (greenwashing) un "brīvas rīcības" (free-riding) gadījumi var mazināt vēlamās sertifikācijas kā "institūcijas" priekšrocības. Ja patērētāji par

sertificētiem produktiem maksā augstākas cenas, ievērojama daļa no cenu starpības, tā vietā, lai palielinātu lauksaimniecības produktu cenas, tiek absorbēta sertifikācijas vērtību ķēdē *darījumu izmaksu vai ekonomiskās rentes* veidā.

Uzņēmumu un nevalstisko organizāciju partnerības potenciāls, lai panāktu pārmaiņas un palielinātu ilgtspēju, joprojām ir neskaidrs. Tā kā sabiedrības interese par šiem jautājumiem var tikt interpretēta dažādi, par tirgus daļu un atzinību publiskajās debatēs var sacensties dažādi standarti - no stingriem līdz vieglākiem - un ar tiem saistītās sertifikācijas iestādes.

Patieso izmaksu atspoguļošana

Lauksaimnieku privātās izmaksas un ieguvumi viņu ražošanas sistēmās pastāv līdztekus ārējiem faktoriem, kas parasti ietver sabiedrības sociālās un vides izmaksas un ieguvumus.

Gadījumos, kad certificētai ražošanai ir mazāk negatīvu ārējo faktoru, *vienlīdzīgu konkurences apstākļu* koncepcija nozīmē, ka ir pamatota valsts politika, kas atbalsta subsīdijas certificētai ražošanai vai nodokļu uzlikšanu nesertificētai ražošanai, piemēram, pievēršoties sertifikācijas (darījuma) izmaksām. Šiem argumentiem ir potenciāls mainīt pašreizējo tendenci samazināt valsts finansējumu lauksaimniecības konsultācijām, kas varētu palīdzēt atgūt vietu, kurā pašlaik dominē privātā sektora konsultāciju programmas, kas vērstas uz izejvielu izmantošanas veicināšanu.

Atkarībā no preču veida primārie ražotāji var būt dažādi - no sīksaimniecībām līdz lielām plantācijām. Šādu ražotāju grupu atšķirīgā reakcija uz sertifikācijas shēmām ir pētīta palmu eļļas jomā. Lielākajai daļai ražotāju, kas certificēti saskaņā ar ilgtspējīgas palmu eļļas apaļā galda (RSPO) standartiem, ir augstāks ražīgums nekā nesertificētiem salīdzināmiem ražotājiem, bet "neatkarīgie" sīksaimnieki (kas nav saistīti ar palmu eļļas rūpnīcām) līdz šim ir atkarīgi no NVO atbalsta RSPO sertifikācijas jomā.

Nesen Indonēzijā veiktā pētījumā konstatēts, ka lielākā daļa (77 %) no RSPO certificētajiem neatkarīgajiem sīksaimniekiem ir "bijušie shēmas" sīksaimnieki, kuriem ir skaidra oficiāla zemes likumība un pastāv grupas organizācija [24]. Gan sākotnējās, gan periodiskās sertifikācijas izmaksas, kā arī RSPO standartu ievērošanas administratīvā sarežģītība padara neaizstājamus

ārējos koordinatorus.

Lai gan ekonomiskie ieguvumi bieži tiek uzskatīti par galveno motivāciju lauksaimniekiem pievienoties sertifikācijas shēmām, mazo lauksaimnieku iespējas gūt labumu ietver labāku saikņu iegūšanu ar pārējiem vērtību ķēdes posmiem. Piemēram, kafijas nozarē elastīga līgumu sistēma paver iespējas pāriet uz tirgiem, kas piedāvā labāko pašreizējo cenu.

Ekonomiskie ieguvumi, jo īpaši finansiālie ieguvumi no robežcenu piemaksām, ir visstrīdīgākie, mijiedarbojoties ar netiešiem faktoriem, piemēram, uzlabotiem ražas rādītājiem, lielāku noturību, labāku piekļuvi kredītiem un labāku piekļuvi tirgum. Jūras uzraudzības padomes marķējuma analīze liecina, ka mazapjoma zivsaimniecība, jo īpaši jaunattīstības valstīs, ir kaut kādā veidā izslēgta no sertifikācijas radīto ekonomisko ieguvumu rezultātiem. Darba ņēmēju algas, šķiet, negūst labumu no sertifikācijas esamības. Turklāt cēloņsakarību ķēdē netika atrasti pierādījumi tam, ka ražotāju kopējie mājsaimniecību ienākumi uzlabojas līdz ar sertifikāciju. Mazajiem lauksaimniekiem, jo īpaši neatkarīgajiem lauksaimniekiem un mazajiem zvejniekiem, parasti trūkst finanšu līdzekļu, lai segtu sertifikācijas izmaksas bez finansiāla atbalsta.

Sociālā vērtība un altruistiska uzvedība ilgtspējas sertifikācijā

Sociālo un ekoloģisko apsvērumu apvienošana

Cilvēku kultūrās visā pasaulē ir atzīti seši morāles pīlāri: kaitējums/rūpēšanās, taisnīgums, hierarhija, brīvība, lojalitāte un pietāte.

Nesen veiktā pētījumā par tropu kūdrājiem un eļļas palmu audzēšanu tika atrasti pierādījumi, ka visiem t.s. "morāles pīlāriem" ir nozīme, bet starp šiem balstiem pastāvošie kompromisi ir daudz strīdīgāki nekā pozitīvo un negatīvo aspektu līdzsvarošana viena "pīlāra" ietvaros. Patērētāju attieksmi, motivācijas dinamiku un uzvedību pret sertificētiem produktiem ietekmē dažādi faktori, sākot no iekšējiem (piemēram, pašnoteikšanās) līdz ārējiem (piemēram, sociālais spiediens un subjektīvās normas). "Kolektīvās atbildības par ietekmi" naratīvs, uz ko bieži atsaucas ētiskas, ilgtspējīgas un videi draudzīgas patēriņa kampaņas, ietekmē individuālo patērētāju uzvedību, bet arī uzrunā uzņēmumus kā "korporatīvā sociālā atbildība".

Artikulētās vērtības ietver veselīgu ģimenes dzīvi, pieķeršanos vietējam tirgum (piemēram, vietējo produktu ar skaidru izcelsmes valsti patērētājiem), kā arī viņu kā valsts un pasaules pilsoņu lomu (piemēram, tirdzniecības taisnīguma, klimata pārmaiņu, cilvēktiesību un darba solidaritātes jautājumi).

Motivācijas, racionalitātes un morāles izteikšana attiecībā uz dabu

Pētījumi par patērētāju vēlmi iegādāties produktus par lielāku cenu liecina, ka vislielākā vēlme iegādāties produktus pastāv tad, ja ir sertifikāti, kas attiecas uz dzīvnieku labturību (piemēram, izvairīšanās no piezvejas, reto dzīvnieku aizsardzības ievērošana utt.) un nav saistīti ar bērnu darbu. Tomēr pastāv neatbilstība starp to patērētāju skaitu, kuri intervijās apliecina ilgtspēju apliecinotus produktus, un to patērētāju skaitu, kuri tos pērk. Veicot faktisko pirkuma izvēli, patērētāji bieži vien par prioritāti izvirza produkta cenu, nevis vides un ētikas apsvērumus. Turklāt individuālie patērētāji zaudēja tiešu saikni ar konkrētām pārtikas produktu vērtībām un nespēja atpazīt vai iejusties primāro ražotāju problēmās. Viņi uzskatīja, ka ilgtspēja ir ārpus patērētāju atbildības, un izvirzīja produkta funkcionalitāti, kvalitāti, garšu un cenu priekšplānā salīdzinājumā ar ētiskajām produkta īpašībām. Patērētāji pauž bažas par vides jautājumiem vispārējā līmenī, bet ar produktu saistītā līmenī šīs bažas mazinās un var neizraisīt rīcību.

Daudzējādas dabas vērtības attiecībā uz ilgtspējas sertifikāciju

Dzīves vērtības iekļaušana dabas vērtības rāmī

Cilvēku pamatattiecības pret dabu, kas veido viņu vērtību līmeni, var iedalīt kategorijās, kas raksturo tos, kuri *dzīvo dabā*, *no dabas*, *ar dabu* vai *kā daba*.

Nesen izveidotā divvirzienu klasifikācijā tiek pētīta daba, kas dzīvo *dabā* (piemēram, "kultūras sekotāji"), *no* (piemēram, apsaimniekota biota), *ar* (piemēram, biota, kas tolerē izmantotās ainavas) un *kā* (piemēram, atzītas tiesības) *cilvēki*. Abas četru skatījumu perspektīvas var palīdzēt noskaidrot, kuriem dabas aspektiem savvaļas-saimniecības-pilsētas gradientā dažādi sertifikācijas standarti (piemēram, putniem draudzīga kafija) piešķir prioritāti.

Instrumentālās vērtības kā uz dabu balstītus risinājumus var apkopot, izmantojot iesaistīto ekonomisko ekvivalentu skaitļus. Turpretī relatīvās vērtības var apkopot tikai ar tām pausto attieksmi.

Iekšējās vērtības attiecas uz izzušanas novēršanu. Kvantitatīva kompromisa noteikšana starp šīm trim īpašajām vērtību kategorijām joprojām ir apstrīdama un ir politisko debašu daļa.

Sertifikācija zināmā mērā netieši ietver vairākas vērtību sistēmas, piemēram, nulles atmežošanas mērķi atzīst dabas vērtību instrumentālā oglekļa sekvestrācijas ziņā, kā arī relatīvās un iekšējās aizsargājamās bioloģiskās daudzveidības ziņā. Standartos ietvertās vērtību perspektīvas var mainīties no sākotnējām, kurās dominē gala lietotājs, uz tādām, kas atspoguļo kopējās ražošanas procesus un ļauj pārstāvēt, piemēram, arī mazos lauksaimniekus.

Privātā un publiskā sektora partnerība, varas struktūra un sabiedriskās saites

Sertifikācija, varas struktūras un sabiedriskās saites ir strīdīga joma, kas arī ilustrē "*sertifikāciju kā vārdsarga perspektīvu*", kas piemērojama konkrētiem vērtību rāmjiem. Privātā sektora vadīta sertifikācija var nodrošināt publiskas funkcijas, ko publiskā pārvaldība valsts un starptautiskā līmenī nevar sasniegt, neapšaubot pamatā esošās varas struktūras. Tomēr sertifikācija ir arī "ārējās pārvaldības" (regulatīvo funkciju deleģēšana no valsts uz privāto sektoru) rezultāts, kas ir neolibērālisma turpinājums, kurš pastiprina korporatīvo dalībnieku ietekmi uz mazo ražotāju rēķina. Neraugoties uz to, lauksaimnieki var arī izmantot jaunas iespējas, ko sniedz šādas shēmas.

Ražotāju organizācijas var nostiprināties sertifikācijas tiešā rezultātā, un tas var radīt dažādus ieguvumus atsevišķiem biedriem. Spēcīgākas iepriekš pastāvošās institūcijas ražotāju kopienā, visticamāk, radīs sociālekonomiskos ieguvumus atsevišķām māsaimniecībām. Lai nodrošinātu sociālo (piemēram, ražotāju grupu veidošanās veicināšanu) un finansiālo (piemēram, investīciju priekšfinansēšana) ieguvumu plūsmu no dalības sertifikācijā, par svarīgu tiek uzskatīta t.s. sīksaimnieku sadarbība un partnerība ar citām ieinteresētajām personām, piemēram, privātā sektora tirgotājiem un nevalstiskajām organizācijām. Tomēr

privāto dalībnieku ilgtspējīgas pārvaldības darbības, no vienas puses, uzlabo uzņēmuma reputāciju un uzņēmuma vērtību, bet, no otras puses, veicina konkurētspējas priekšrocības, kapitāla uzkrāšanu un vadošo uzņēmumu varu.

Preču eksportētājvalstu valdībām sākotnēji var rasties šaubas par jaunu šķēršļu ieviešanas motivāciju to eksportam. Tomēr, ja ārējais spiediens kļūst pārāk spēcīgs, tās var izveidot savas sertifikācijas shēmas, kuras tās var pārraudzīt un izmantot, lai konkurētu ar privātajām shēmām, kā piemēru var minēt palmu eļļas gadījumā.

Globālo mērķu sasniegšana, izmantojot ilgtspējības sertifikāciju

Ilgspējīgas attīstības mērķi

Ilgspējas sertifikācija, kas aizstāv sociāli un ekoloģiski ilgtspējīgu ražošanu, var kalpot kā politikas instruments, lai izpildītu ilgtspējīgas attīstības mērķu (IAM) saistības. Sertifikācija ir visciešāk saistīta ar 12. ilgtspējīgas attīstības mērķi, kas vērsts uz "atbildīgu patēriņu un ražošanu". Tomēr tās efektivitāte ir atkarīga no visu ilgtspējīgas attīstības mērķu saskaņošanas un veicina to sasniegšanu valsts, vietējā un reģionālā/kopienas kontekstā.

Pašreizējā brīvprātīgā sertifikācija aktīvi veicina globālo saistību izpildi, bet darbojas tirgus nišas mērogā. Turklāt ievērojamu daļu no patēriņa cenu starpības absorbē dažādi sertifikācijas vērtību ķēdes dalībnieki, izņemot pašus ražotājus. Īsākās piegādes ķēdēs, kur patērētāji tieši sazinās ar maziem ražotājiem, kas praktizē videi un sociāli atbildīgas sistēmas, ir iespējams veikt ievērojamākus maksājumus ražotājiem ar zemākām darījumu izmaksām.

Pasaules bioloģiskās daudzveidības sistēma

Globālajā bioloģiskās daudzveidības ietvara struktūrā noteiktie 23 mērķi 2030. gadam ietver gan dabas un cilvēka, gan cilvēka un cilvēka vērtību sistēmas. Globālajā bioloģiskās daudzveidības ietvara struktūrā - "atzīts, ka ir nepieciešama steidzama politiska rīcība globālā, reģionālā un nacionālā līmenī, lai panāktu ilgtspējīgu attīstību, lai nevēlamu pārmaiņu virzītājspēki, kas ir saasinājuši bioloģiskās daudzveidības samazināšanos, tiktu samazināti un/vai atcelti, lai ļautu atjaunoties visām ekosistēmām". Tomēr globālā preču tirdzniecība ir viens no galvenajiem

bioloģiskās daudzveidības samazināšanās un siltumnīcefekta gāzu emisiju izraisītājiem un tai ir jāpievērš uzmanība.

Procesi, kuru rezultātā rodas standarti un atbilstība, var būt apstrīdami, taču tie var veicināt daļējus risinājumus - ja vien netiek aizmirsts plašāks, kā arī vietējais konteksts. Lai gan sertifikācija saskaras ar atmežošanas problēmām, vietējā mērogā ir svarīgi mērķi, kas pārsniedz t.s. "nulles atmežošanas" līmeni.

Nesen veiktajā pārskatā par nozares apņemšanos sasniegt "nulles atmežošanas" mērķus tropisko preču ķēdēs dokumentēts, ka panākumi plašā mērogā ir atkarīgi no sinerģijas starp valsts politikas izmaiņām un privāto iniciatīvu, savukārt tās ietekmi uz vidi ierobežo pastāvīgas eksporta iespējas uz (īpaši Āzijas) valstīm, kas orientējas uz lētiem produktiem neatkarīgi no to ražošanas veida.

Apkopojot šo pārskatu, var secināt, ka ir precizēti četri vēstījumi, kas jāņem vērā, izstrādājot vērtēšanas kritērijus, kuri attiecas uz četrus veidus jautājumiem un pamatā esošajām vērtību kategorijām. Tas kopīgi veido ilgtspējas sertifikācijas "ietekmi". Šos aspektus, iespējams, būs nepieciešams risināt saskaņoti, lai padarītu sertifikāciju efektīvāku un iekļaujošāku.

Četras vērtību sistēmas, kas veido diskusiju par ilgtspējības sertifikāciju, un priekšlikums par visaptverošiem novērtēšanas kritērijiem ieviestajiem un topošajiem ilgtspējīgas sertifikācijas veidiem.

Turpmākie risinājumi: vai sertifikācija var kļūt efektīvāka un iekļaujošāka?

Efektīva ilgtspējas sertifikācija, izmantojot (izraisīto) pārmaiņu teoriju

Izmaiņu (izraisīto) pārmaiņu teorija nosaka, kā konkrētas intervences noteiktos apstākļos var izraisīt konkrētas (vēlamas) izmaiņas vai transformāciju savstarpēji saistītās individu, organizāciju vai sociāli ekoloģisko sistēmu skalās.

Ja empīriskie pierādījumi atbilst plānotajām pārmaiņām, šķiet, ka ir iespējama intervences ekstrapolācija, "paplašināšana" vai "palielināšana". Tomēr pastāv vairāki izaicinājumi gan attiecībā uz konkrētas ietekmes kvantitatīvu noteikšanu, gan uz pārbaudīto

intervenču piemērotu ekstrapolāciju jaunos kontekstos. Iespējams, progresu ierobežo koncentrēšanās uz lineāriem cēloņsakarības ceļiem un neto ietekmi uz atsevišķām ieinteresētajām personām, piemēram, lauksaimniekiem un ražotājiem, vietējām kopienām un ekosistēmām, nepietiekami novērtējot sertifikācijas shēmu plašāku ietekmi uz interaktīvo sistēmu sociālajām un ekoloģiskajām dimensijām un sabiedriskās politikas jautājumu cikliem.

Pētījumu rezultāti par to, ka ekosistēmu pakalpojumi un dabas devums cilvēkiem (īpaši oglekļa krājumi, siltumnīcefekta gāzu emisijas) un bioloģiskā daudzveidība (īpaši putnu un koku daudzveidība), kas saglabājas sertificētos zemes gabalos, ir nedaudz augstāki nekā parastās ražošanas sistēmās (kā konstatēts attiecībā uz eļļas palmām, kakao un kafiju, ko apsaimnieko sīksaimnieki), nepaskaidro sertifikāciju kā cēloņsakarību faktoru.

Tā kā sertifikācija, domājams, nav nejaušs sadales process, atšķirības starp sertificētām un nesertificētām populācijām nav pierādījums transformatīvām pārmaiņām. Salīdzinot *sertificētas* un *nesertificētas* lauksaimnieku grupas ražošanas ainavās, ir būtiski nošķirt administratīvos aspektus, kas saistīti ar sertifikācijas procesa pabeigšanu no faktiskās atbilstības noteiktajiem standartiem.

Divvirzienu preču ražošanas sistēmu klasifikācija pēc būtiskas atbilstības noteiktajiem vai jaunajiem standartiem (*sertificējamās*) un administratīvā sertifikācijas pierādījuma (*sertificētas*) un četrus šūnu relatīvā sastopamības biežuma politiskās nozīmes.

Ietekmes pētījumi, kas salīdzina tikai I un IV šūnas, nav piemēroti. II (saimniecības, kuras nevar sertificēt, bet kuras ir marķētas kā sertificētas) un III (saimniecības, kuras atbilst sertifikācijas kritērijiem, bet nav sertificētas) šūnas var mazināt uzticību sertifikācijas sistēmai, jo tās ir attiecīgi nolaidības un komisijas kļūdas.

Veidojot sertifikācijas sistēmu, ir jāpanāk līdzsvars starp t.s. "krāpšanas risku" un uzliktā administratīvā sloga (un ar to saistīto īstenošanas izmaksu) samērīgumu. Izsekojamības mehānismi nodrošina patērētājiem, ka produkti, ko viņi iegādājas, ir no sertificētiem piegādātājiem. Pastāv vairākas iespējas, kas ietekmē organizatoriskās izmaksas. Piemēram, RSPO sertificē neapstrādātu palmu eļļu, nevis svaigu augļu ķekarus, kas atstāj

saimniecības un nonāk rūpnīcās. Papildu sarežģījumi attiecībā uz cēloņsakarības apgalvojumiem "ietekmes kvantitatīvajā noteikšanā" ir saistīti ar to, ka standarti mainās un ieinteresēto personu izvēle atšķiras. Tā vietā, lai sagaidītu, ka kvantitatīvās atšķirības pētījumos būs universāli piemērojamas jaunos kontekstos, ir nepieciešama niansētāka un adaptīvāka pieeja, salīdzinot vairākas uzskaites nostādnes.

Centienus kvantitatīvi novērtēt *ietekmi* vēl vairāk kavē daudzveidīgās un dinamiskās (mainīgās) vērtības, kas ir sastopamas atbildēs uz sertifikāciju. Tā kā nevar pieņemt, ka programmu rašanās un dalībnieku atlase ir nejauša, ir sarežģīti nošķirt novēroto ietekmi no citiem faktoriem, kas nav pati sertifikācija.

Padziļināta sociāli ekoloģiskā analīze var noskaidrot saikni starp sertifikāciju (atbilstība noteiktiem standartiem, "atzīmēšana ar ķeksīti", caurskatāmība, izmantojot dokumentāciju) un vides pārvaldību (nepieciešamība pēc adaptīvas pārvaldības, uzticēšanās nodomiem). Tas nozīmē uzsvaru uz kontekstuālu izpratni procesa līmenī, mācīšanos no konkrētas pieredzes un pastāvīgu pieeju pielāgošanu.

Kopīga, bet diferencēta atbildība ceļā uz iekļaujošāku ilgtspējas sertifikāciju

Veicot plašu analīzi par daudzu atšķirīgu ilgtspējas standartu ietekmi uz dažādiem piegādes ķēdes dalībniekiem vairākās zemes izmantošanas nozarēs, var secināt, ka, lai gan *konkrēti sertifikāti var uzlabot ražošanas prakses ilgtspēju konkrētos kontekstos, tie nenodrošina pārtikas sistēmu ilgtspēju mērogā*. Turklāt tie neveicina taisnīguma mērķu sasniegšanu lauksaimniecības un pārtikas piegādes ķēdēs un var pat vēl vairāk izjaukt sadales procesu.

Jautājumi par cēloņsakarību, atstumtību, atbilstību un uzraudzību, pārmērīgu piedāvājumu un jaunattīstības valstu jaunajiem tirgiem joprojām ir prioritārie jautājumi turpmākai izpētei.

Lai panāktu ievērojamus ekoloģiskus un sociālus ieguvumus lielākā mērogā, ir obligāti jāiesaista publiskā sektora vadīti pārvaldības mehānismi, kas aptver gan sertificētus, gan nesertificētus primāros ražotājus. Šādā scenārijā ainavu sertifikācijas īstenošana sistēmiskai ainavu pārveidošanai ar ainavas mērogu kā analīzes vienību kļūst lietderīga, lai panāktu

pārskata atbildību saskaņā ar KBDR principu. Tomēr CBDR principa empīriskā piemērošana dažādos mērogos ir jāturpina pētīt, ņemot vērā patērētāju radnieciskās un iekšējās vērtības, kas pastiprina saimniecībās esošās instrumentālās vērtības, vienlaikus ņemot vērā dinamisko publisko un privāto regulatīvo kontekstu.

ES īstenotā regula par produktiem, kas neskar atmežošanu (EUDR), ir neizmantojama iespēja stiprināt CBDR dažādos mērogos. Kopš 2023. gada 29. jūnija EUDR tiek obligāti īstenota, un tā paplašina brīvprātīgo apņemšanos par tropu preču tirdzniecības nulles atmežošanas novēršanu. Tā paredz, ka uzņēmējiem/tirgotājiem pēc 2020. gada decembra ir jāpierāda, ka produkti nav iegūti no nesen atmežotām zemēm. Neraugoties uz potenciālajām priekšrocībām, ko var sniegt CBDR pieeja, iesaistot vietējās pašvaldības savu dabisko mežu apsaimniekošanā un pārbaudē, EUDR par prioritāti izvirza stingrus izsekojamības standartus, kas paredz visu primāro ražotāju reģistrāciju un ģeogrāfisko lokalizāciju. Tā balstās uz norādītās izcelsmes pārbaudi, salīdzinot to ar 2020. gada 31. decembra mežu kartēm, radot juridiskas problēmas saistībā ar meža definīcijām, zemes statusu 2020. gadā un neskaidrībām uz attālo uzrādi balstītajās klasifikācijās.

Vienkāršotais meža un lauksaimniecības zemes pārvešanas izklāsts neņem vērā agromežsaimniecības un lauksaimnieciskās zemes izmantošanas mozaīkas kopējos sarežģījumus. Obligātie ģeolokācijas dati uzliek papildu slogu mazajiem lauksaimniekiem, neņemot vērā taisnīgumu, proporcionalitāti un efektīvu krāpšanas kontroli. Turklāt EUDR neņem vērā un var apdraudēt citus ilgtspējības sertifikātus, tādējādi radot lielāku sarežģītību un darījuma izmaksas.

Lai gan EUDR attiecas uz atmežošanu ārpus Eiropas, tai trūkst garantiju, ka ES patērētie produkti neveicina dabas izzušanu Eiropā. EUDR novērtēšana, izmantojot starpskalu kritērijus, var virzīt pārveidojošākus centienus, lai panāktu CBDR pieeju.

** kopēja, bet diferencēta atbildība (CBDR) - starptautisko vides tiesību princips, kas nosaka, ka visas valstis ir atbildīgas par globālās vides degradācijas novēršanu, taču nav vienlīdz atbildīgas.*

